

ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ Β'.
ΑΡΙΘ. 20

Ἐν Πειραιεὶ Δεκέμβριος
1884

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΗΣ
Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(ὑπὸ Δ. Περτίτσοπούλου, διδάκτορος τὰ νομ.)

ΜΑΡΚΟΥ ΡΕΝΙΕΡΗ

Ἱστορικαὶ μελέται

Ο ΕΛΛΗΝ ΠΑΠΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ε'.

Τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ ἐν Βασιλείᾳ Σύνοδος.

Ἡ εἰς τὴν ἑδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου ἀνύψωσις τοῦ ἐκ Κρήτης καρδινάλιου ἐπανηγυρίσθη οὐχ ἥττον ἐνθουσιωδῶς καὶ ἐν Πράγῃ. Ὅλως διάφοροι ὅμως ἦσαν αἱ προσδοκίαι ἅς ἐξήγειρεν αὐτόθι τὸ ὄνομα τοῦ νέου τῆς Ἐκκλησίας ἀρχηγοῦ. Τὸ ἐν Βοημίᾳ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐπωαζόμενον νέον σχίσμα ἤλπιζε τὴν ἀντίληψιν αὐτοῦ πρὸς ἀναμόρφωσιν τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὰς νέας δοξασίας. Ὁ σλαβικός πληθυσμός τῆς Βοημίας ἐπέζητει τὴν ἀπὸ τοῦ Γερμανισμοῦ χειραφέτησίν του· ὁ δὲ Ἰωάννης Οὐρσιος, θεολόγος καὶ φιλόσοφος, καθηγητὴς δὲ ἐν τῇ τῆς Πράγης Πανεπιστημίῳ, ἠθέλησε νὰ συνδυάσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν χειραφέτησιν τῆς φυλῆς καὶ τῆς πατρίδος του μετὰ τῆς γενικῆς τῆς ἐκκλησίας μεταρρυθμίσεως καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς ὁλοκλήρου τῆς χριστιανοσύνης ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς παπικῆς ἑδρας (κεφ. Ι').

Καλλίστην παρέχθασιν ποιεῖ ὁ συγγραφεὺς ἐν κεφ. ΙΑ'. περὶ Καρόλου Ζένου, ἐνδοξοτάτου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀνδρός, τοῦ γηραιοῦ τῆς Ἑνετίας ναυμάχου, ὅστις, διατελέσας ἄλλοτε μετὰ τοῦ ἡμετέρου Πέτρου ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ δουκὸς τοῦ Μεδιολάνου Ἰωάννου Βισκόντου, ἅμα ὡς ἔμαθεν ὅτι ὁ ἀρχαῖος φίλος καὶ συνάδελφος, ἐκλεχθεὶς πάπας, κατεπολεμεῖτο ὑπὸ ἐχθρῶν κραταιῶν κατεχόντων εἰσέτι τὴν Ῥώμην, καὶ ἰδεῖτο τῆς βοηθείας πάντων ὅπως πατάξῃ τὰς τερατώδεις κεφαλὰς τοῦ σχίσματος, ἐπεμψε πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς με-

μακρυσμένης Ἀνατολῆς, ἐκ τῆς νήσου Κύπρου, τὸν υἱόν του κομίζοντα ἐπιστολὴν δι' ἧς ἐξέφραζε τὴν ἀγαλλίασίν του ἐπὶ τῇ ἐνθρονίσει αὐτοῦ καὶ προσέφερεν εἰς τὸν Μακαριώτατον Πατέρα τὸ ξίφος του καὶ τὴν ἐμπειρίαν του.

Τὸ δὲ κεφάλαιον ΙΒ'. ὅσῳ βραχὺ τοσούτῳ περιεκτικόν ἐστὶν ἱστορικῶν ἀληθειῶν καὶ σκέψεων ἐμβριθεστάτων. Καὶ ὁ βυζαντινὸς ἑλληνισμός, ἐπιλέγει ὁ βαθύνους συγγραφεὺς, ὃν ἤδη ἡ Εὐρώπη ἐκάλει ὡς νέον παράγοντα εἰς ἀνακαινίσιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ ἐσπερίου πολιτισμοῦ καὶ ὁ ἐκ Κρήτης πάπας ἦσαν γέροντες παρηκμακότες, οἵτινες, πόρρω ἀπέχοντες τοῦ νὰ δύνωνται νὰ μεταδώσωσι ζωὴν, ἔφερον ἤδη ἐπὶ τοῦ μετώπου τὰ σημεῖα τοῦ θανάτου, καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν πράξεων τοῦ Ἀλεξάνδρου «κατὰ τοὺς ὀλίγους μῆνας οἵτινες χωρίζουσι τὴν στέφιν του ἀπὸ τοῦ τάφου του.» (κεφ. ΙΓ'. - ΙΗ'.)

Τὸ μέγα ζήτημα τῆς ἐν Πίσῃ συνόδου ἦν, μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Πάπα, ἐπαρκῆς καθολικὴ μεταρρυθμίσις τῆς καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' εἰ καὶ ἦν ὁ γενικὸς πόθος πάντων τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν, τὸ ζήτημα δὲν εἶχε ποσῶς μελετηθῇ κατὰ τὰς λεπτομερείας αὐτοῦ ὥστε νὰ σχηματισθῇ κοινὴ γνώμη περὶ τῆς μεθόδου καὶ τῶν ὑρίων τῶν μεταρρυθμίσεων. Ἀπεφάσισε λοιπὸν ὁ Ἀλέξανδρος, τῆς συνόδου συμφωνούσης, ν' ἀνατεθῇ τὸ ἔργον εἰς νέαν σύνοδον συγκληθησομένην πρὸ τῆς παρελεύσεως τριῶν ἐτῶν καὶ οὕτως ἐκηρύχθη κατὰ τὴν 7 Αὐγούστου 1409 ἡ λήξις τῆς ἐν Πίσῃ συνόδου.

Ἐν τοσούτῳ πρὸς τὴν εἰρηνοποίησιν τῆς ἐκκλησίας ὤφειλεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ κατορθώσῃ πρὸ πάντων τὴν γενικὴν αὐτοῦ ἀναγνώρισιν ἀπέναντι τῶν δύο ἀντιπαπῶν ἀντιτασσόντων εἰς τὴν ἐν Πίσῃ σύνοδον ἀντισυνόδους, ὧν ἐκάστη τὸν συγκατέσταντα αὐτὴν ἐκήρυττε νόμιμον, τοὺς δὲ ἄλλους δύο

ἀφώριζε, νὰ καταλάβῃ δὲ τὴν ἀποστολικὴν τῆς Ῥώμης ἑδραν κατεχομένην ὑπὸ τῶν στρατῶν τοῦ νεαπολίτου βασιλείως Λαδισλαυτοῦ ἐν ὀνόματι τοῦ Γρηγορίου.

Ἡ πολιορκία τῆς Ῥώμης ἤρξατο τὴν 1 ὁκτωβρίου 1409, μόλις δὲ κατὰ τὴν 1 μαΐου 1410 ἔλαθεν ὁ πάπας Ἀλέξανδρος τὴν ἀδιαφιλονείκητον κατοχὴν τῆς ὅλης πρωτεύουσας τοῦ καθολικοῦ κόσμου. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ ἁστέος τὸ ζήτημα τῆς παποσύνης διημφισθητεῖτο διὰ τῶν κοσμικῶν ὄπλων, ὁ νέος πάπας κατεγίνετο εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν πνευματικῶν ὑποθέσεων τῆς ἀγίας ἑδρας ἀντὶς ἐκ τοῦ πολυχρονίου σχίσματος εἶχον περιστῇ εἰς ἄκραν περιπλοκὴν.

Δύω ὅμως σπουδαῖα μέτρα, εἰς ἃ προέβη ὁ Ἀλέξανδρος, συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' ἀπολέσῃ τὴν δημοτικότητα ἧς ἔτυχεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐν Πράγῃ καὶ ἐν Παρισίοις.

Ὁ Οὐσσιος ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς εἰς τὴν παπικὴν ἑδραν ἀνυψώσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὸν πάπαν τοῦτον ὡς προστάτην λογιζόμενος, ἐκήρυττεν ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος μετὰ μείζονος παρρησίας τὰς περὶ ἀναμορφώσεως τῆς Ἐκκλησίας δοξασίας αὐτοῦ, πρὸς ἐπίτευξιν δὲ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ ἐξεκόνιζε διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων τὴν παροῦσαν τοῦ λατινικοῦ κλήρου κατάστασιν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πράγης Ζβύγκος (Zbynek) ἐπὶ ταῖς τῶν προσβληθέντων ἐφημερίων καταγγελίαις διέταξεν ἀνὰ κρῖν κατὰ τοῦ Οὐσσιου, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, πληροφορηθεὶς παρ' ἀποστόλων τοῦ ἀρχιεπισκόπου, ὦν εἰς εἶχεν ἐπιτηδεῖας ληφθῇ ἐκ τοῦ τὸν Ἀλέξανδρον εὐεργετήσαντος τάγματος τῶν φραγκισκανῶν, ὅτι οἱ περὶ τὸν Οὐσσιον διαδίδουσιν αἰρετικὰς δοξασίας, ἐξέδωκε τῇ 20 Δεκεμβρίου 1409 διάταξιν δι' ἧς οὐ μόνον ἀπηλλάσσετο ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν κατηγοριῶν ἐφ' αἷς ὁ Οὐσσιος κατήγγειλεν αὐτὸν εἰς τὴν παπικὴν ἑδραν, ἀλλὰ καὶ ἐχορηγεῖτο αὐτῷ πληρεξουσιότης ὅπως καταδιώξῃ πᾶσαν ἐν τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἀναφανείσαν ἀίρεσιν καὶ ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς οὐσίτας τὴν ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος διδασκαλίαν.

Καὶ ὀρθότατα μὲν ὁ συγγραφεὺς παρατηρεῖ ὡς πρὸς τὸ πρῶτον τοῦτο μέτρον ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἐνδομύχως πεπεισμένος περὶ τῆς ἀνάγκης τῶν μεταρρυθμίσεων, δὲν ἠδύνατο ποτὲ ὡς πάπας νὰ προβῇ μέχρι τοῦ σημείου πρὸς ὃ ἔσπευδεν ὁ Οὐσσιος. Ἄλλ' ἄρ' ἔγε—ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ ἐρωτήσωμεν ταπεινῶς—τὰ πράγματα αὐτά, αἱ ὑπερπλεονάσσαι σκανδαλώδεις τοῦ κλήρου καταχρήσεις, ἡ καθόλου κατὰστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἱκανῶς ἤδη ἐκδεδηλωμένη κοινὴ γνώμη, οἱ χρόνιοι καὶ εὐλογοὶ πόθοι σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, αὕτῃ τέλος ἡ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνύψωσις εἰς τὸν παπικὸν θρόνον, δὲν συνεβούλευον αὐτῷ μίᾳ φωνῇ μείζονα μετριοπάθειαν ἀπέναντι τῶν ἐν Πράγῃ εὐτόλμων νεωτεριστῶν;

Ἡ ἐτέρα ὅμως ἀπόφασις αὐτοῦ, δι' ἧς παρὰ τὴν διάταξιν τῆς ἐν Λατερανῷ συνόδου τοῦ 1215, ὑποχρεοῦσαν τοὺς ἐνορίτας νὰ ἐξομολογῶνται εἰς τὸν ἴδιον αὐτῶν ἐφημέριον, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μεταβαίνοντας μοναχοὺς τὴν ἐξο-

μολόγησιν, ἐστὶν ἀξιεπαινος καὶ δὴ θαυμαστὴ ἀπέναντι τῆς ἐντεῦθεν ἀπειλουμένης κατὰ τοῦ πάπα Ἀλεξάνδρου ἐξεγέρσεως τῶν γάλλων θεολόγων ὅτινες εἶχον πρὸ μικροῦ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ. Ἡ διάταξις τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐζημίον οὐ μικρὸν τὰ συμφέροντα τοῦ τακτικοῦ κλήρου ὅστις κατὰ μέρος ἐστρατολογεῖτο ἐκ τῶν εἰς τὸ τῶν Παρισίων πανεπιστήμιον φοιτῶντων, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἀληθὴς ποιμὴν φροντίζων ἐκ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς του περὶ τοῦ γενικοῦ τῆς ἐκκλησίας συμφέροντος καὶ ὑπὲρ τούτου θυσιάζων τὸ ἴδιον, δὲν ἐδίστασεν, ἀποδίδων εἰς τὴν ἠθικὴν ποιότητα τῶν πλείστων τῶν ἐφημερίων, εἰς τὴν καταφανῆ ἐξαχρείωσιν τοῦ τακτικοῦ κλήρου καὶ σύναμα προστατεύων τὴν ἐλευθερίαν τῶν συνειδήσεων, ν' ἀπονείμῃ εἰς τοὺς περιοδεύοντας μοναχοὺς, οὓς ἡ φήμη προπορευομένη ἀνήγγελλε τοῖς πιστοῖς ὡς ἐναρέτους καὶ πεπαιδευμένους, τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπ' ἁμβωνος διδάσκειν καὶ τοῦ ἐξομολογεῖν. Καὶ ἡ πράξις αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου παρίσταται τόσῳ μᾶλλον ἀξιοθαύμαστος, ὅσῳ οὗτος δὲν ἠγνόει ὅτι ἐμελλεν ἐνεκεν αὐτῆς ν' ἀπαλλοτριωθῇ τῶν συμπαθειῶν τῶν γάλλων καθ' ὃν χρόνον μάλιστα εἶχεν ἀνάγκην αὐτῶν ὅπως παλαίσῃ κατὰ δύο ἀντιπαπῶν. Τῆς τοιαύτης γενναίας ὅσον καὶ λελογισμένης ἀποφάσεως τοῦ ἡμετέρου ἥρωος εὐγλωττον καὶ βαθύνουν ὑπεράσπισιν παρὰ τοῦ συγγραφέως ἀναγινώσκωμεν ἐν τέλει τοῦ κεφαλαίου ΙΕ'.

Ὁ πάπας Ἀλέξανδρος, ἐνθ' οὕτω προὔνοι περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κράτους, ἔστρεψε τὰ βλέμματα καὶ πρὸς ἀνατολὰς, καὶ αἱ τύχαι τῶν ὁμογενῶν του δὲν ὑπῆρξαν ἀλλότριοι τῶν μεριμνῶν καὶ τῆς προνοίας αὐτοῦ. Ἐν κεφαλαίῳ ις' ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἀφιερῷ σελίδας τινὰς ἀξίας βαθείας μελέτης εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν καὶ ἐικονίζων ἀκριβῶς τὴν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους κατάστασιν τῆς ἀνατολῆς, ἐκτίθησι τὰς ὑπὲρ μεγάλου ἀγῶνος σπουδαιοτάτας ἐνεργείας τοῦ Ἀλεξάνδρου κηρύττοντος, μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν μετὰ τῶν καταλλήλων προσώπων καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, γενικὴν σταυροφορίαν κατὰ τῆς ὁθωμανικῆς δυναστείας, τοῦ δεινοῦ τούτου ἐφιάλτου τῆς χριστιανισμοῦ, καὶ πέμποντος πανταχόσε ἐπιστολὰς καὶ πρεσβευτὰς ὅπως διὰ συνομολογήσεως γενικῆς συμμαχίας κατὰ τῶν ὁθωμανῶν ἐγείρῃ τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον. Ἀλλ' ὁ θάνατος ἐμελλε μετὰ μικρὸν ν' ἀποκόψῃ τὸ νῆμα τῆς ζωῆς καὶ τῶν σχεδίων τοῦ ἑλληνος πάπα.

Ἐν ἰδίῳ κεφαλαίῳ ΙΖ' ὁ συγγραφεὺς κοινὴν ἔχων τὴν πατρίδα μετὰ τοῦ μεγαλεπηκόου ἀνδρός, ὃν δεξιῶς βιογραφεῖ, ἀφηγεῖται πῶς ὁ Ἀλέξανδρος, ἀνελθὼν ἐπαξίως εἰς τὸ ὕψος ἐκείνο τῆς παποσύνης, εἰς ὃ ἐκλινον τότε γόνυ αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς, ἔδειξεν ὅτι δὲν ἐπελάθετο τοῦ τόπου ἐνθα παῖς ὢν ἐζήτει παρὰ τῶν διαβατῶν ἐλεημοσύνην ἐωσοῦ εὗρεν ἄσυχον καὶ ἐκπαίδευσιν ἐν τῷ κοινοβίῳ τῶν Φραγκισκανῶν. Ἄν, λέγει ὁ φιλόπατρις συγγραφεὺς, γνώρισμα ἴδιον τῶν ἐλλήνων ἐν παντὶ καιρῷ ὑπῆρξε τὸ νὰ μὴ λησμονῶσι τὸν τόπον

τῆς γεννήσεώς των ὅπου τῆς γῆς καὶ ἂν ἐκσφενδονισθῶσιν ὑπὸ τῆς τύχης, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τούτου τοῦ γνωρίσματος ἡ ἐλληνικὴ καρδιά τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἀπαριθμεῖ τὰ πρὸς τὴν εὐεργετήσασαν αὐτὸν μονὴν τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου ἐν Ἡρακλείῳ δωρήματα ὧν τὴν ἀξίαν ἠύξανεν ἡ περίστασις ὅτι ὁ δωρητὴς ὑπῆρξε πάπας πτωχός. «Υπῆρξε πλούσιος ἐπίσκοπος, πτωχός καρδινάλιος, εἰμὶ δὲ ἐπαίτης πάπας» ἐξέφωνε ποτὲ ὁ ἡμέτερος Ἀλέξανδρος.

Τὴν 12 Φεβρουαρίου 1410 μεγάλη πρεσβεία τῶν ῥωμαίων ἀφικνεῖτο εἰς τὴν πόλιν τῆς Βονωνίας, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι ὁ ῥωμαϊκὸς λαός, κράζων ἀζήτω ἡ ἐκκλησία, ζήτω ὁ πάπας Ἀλέξανδρος», ἠνέφξε τὰς πύλας τοῦ πολιορκουμένου ἄστεος εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ, εἶχε πορευθῇ πρὶν ἢ εἰς Ῥώμην μεταβῇ, καὶ ἐν μεγάλῃ τελετῇ ἐνεχείριζεν εἰς τὸν νέον πάπαν καὶ τὰς κλείς καὶ τὴν σημαίαν τοῦ ἄστεος, σύμβολα τῆς ἐπὶ τῆς Ῥώμης κυριαρχίας του, καὶ παρεκάλει αὐτὸν νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν εἰς τὴν πρωτεύουσάν τοῦ καθολικοῦ κόσμου ἐπάνοδόν του.

Τὴν ἐπιθυμίαν ὅμως τῶν Ῥωμαίων καὶ ἑαυτοῦ νὰ πατήσῃ τὸ ἔδαφος τῆς Ῥώμης καὶ νὰ προσευχηθῇ ἐπὶ τοῦ τάφου τῶν ἀποστόλων, δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ ὁ Θεὸς νὰ ἐκπληρώσῃ. Ἀσθενήσας μετὰ μικρόν, παρέδιδε τὸ πνεῦμα τῇ 4 Μαΐου 1410, δέκα μόνον μῆνας χειρισάμενος τὸ πηδάλιον τῆς ἐκκλησίας.

Τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐκ Κρήτης ποντίφηκος περατοῖ ὁ συγγραφεὺς ἐν κεφαλαίῳ ΙΘ'. διὰ τῶν ἐξῆς πατριωτικῶν λόγων. «Ὁ Ἀλέξανδρος ἐτίμησε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα. Ἄν ποτε ἡ Κρήτη ἐλευθέρα στήσῃ μνημεῖον εἰς τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας, οἵτινες εἶδον ἐν αὐτῇ τὸ φῶς τοῦ κόσμου, τοῦ πανθέου τούτου κόσμημα θέλει εἶναι μετὰ τῶν ἄλλων τὸ ὄνομα τοῦ κρητὸς πάπα.»

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὸ Β'. μέρος τῆς ὑπὸ μελέτην συγγραφῆς, οὗτος ὁ τίτλος (τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος) προδιατίθῃσι εὐθὺς τὸν ἑλληνα ἀναγνώστην ἐξεγείρων ἐν αὐτῷ πλήρως τὸ ἐθνικὸν διαφέρον.

Ὅτε ὁ θάνατος κατέλαβε τὸν Ἀλέξανδρον, τὸ πολὺπλοκὸν δράμα, ἐν ᾧ οὗτος ὑπῆρξεν ἐν τῶν πρωτεύοντων προσώπων, δὲν εἶχεν ἔτι περιστῇ εἰς τὴν καταστροφὴν του. Τὸ μέγα δυτικὸν σχίσμα ὑφίστατο καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος τοῦ προκειμένου ἔργου παρίστησιν εἰς τὸν περιεργὸν θεατὴν τὴν τελευταίαν πρᾶξιν τοῦ δράματος καθ' ἣν ἐμφανίζεται δρῶν πάλιν ἑλληνικὸν πρόσωπον, ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία.

Ἄμα ταφέντος τοῦ Ἀλεξάνδρου, οἱ ἐν Βονωνίᾳ παρόντες καρδινάλιοι ἐκήρυττον διάδοχον αὐτοῦ τὸν ἐκ Νεαπόλεως καρδινάλιον Βαλτάσαρ Κόσσαν, ὅστις, μετονομασθεὶς Ἰωάννης ΚΓ', ἀνέβαινεν εἰς τὸν παπικὸν θρόνον καὶ ἐγκαθιδρύετο ἐν τῷ Οὐατικανῷ. Ἀλλὰ μετὰ μικρόν ἠναγκάζετο ὑπὸ τῶν ὅπλων τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Λαδισλαύου νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ῥώμην, ἡ δὲ ἐν Κωνσταντίᾳ παρ' αὐτοῦ συγκαλη-

θεῖσα νέα γενικὴ σύνοδος, ἣν εἶχεν ὑποσχεθῇ ἐν Πίσῃ ὁ πάπας Ἀλέξανδρος, καθήρεσε καὶ ἐφυλάκισεν αὐτὸν βδελυκτὸν τοῖς πᾶσι καταστάντα. Παραιτηθέντος δὲ συγχρόνως τοῦ ἀντιπάπα Γρηγορίου, καὶ ἐγκαταλειφθέντος παρὰ πάντων τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ τοῦ ἐτέρου ἀντιπάπα Βενεδίκτου, ἐξελέχθη τῇ 11 νοεμβρίου 1417 πάπας ὁ ῥωμαῖος καρδινάλιος Ὁθων Κολόννας. Μετονομασθεὶς οὗτος Μαρτίνος Ε', ἐνεφανίζετο ὡς ὁ μοναδικὸς καὶ ἀναμφισβήτητος ποιμενάρχης οὗτινος ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἕνεκα τοῦ σχίσματος ἐστρεφεῖτο ὁ χριστιανικὸς κόσμος.

Ἡ παποσύνη ὅμως δὲν εἶχε νικήσῃ τὸ σχίσμα ἄνευ μειώσεως τῶν ἀπὸ τῶν μέσων αἰώνων χρονολογουμένων προνομίων αὐτῆς. Κατὰ τὴν μακρὰν διάρκειαν τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου τὰ ἐλευθερόφρονα σπέρματα, ἅτινα ἐρρίφθησαν ἤδη ἐν Πίσῃ, εἶχον ἀναπτυχθῇ, ἡ δὲ σύνοδος, ἀναλαβοῦσα δικαιοματα καὶ γλώσσαν συντακτικῆς τῆς ἐκκλησίας συνελεύσεως, ἐπέβαλεν ὅρια εἰς τὴν παπικὴν ἐξουσίαν. Ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἐκηρύχθη ἡ ἀρχὴ ὅτι ὁ πάπας, ὅπως πᾶς ἄλλος χριστιανός, ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ εἰς τὰ θεσπίσματα τῶν γενικῶν συνόδων ἐκπροσωπουσῶν τὴν καθόλου ἐκκλησίαν, καὶ ὠρίσθη ὅτι αἱ σύνοδοι πρέπει νὰ συγκαλῶνται περιοδικῶς. Ὁ Μαρτίνος Ε' δὲν ἦτο πλέον ἀπόλυτος τῆς ἐκκλησίας μονάρχης· ἡ παποσύνη εἶχε μετασχηματισθῇ εἰς συνταγματικὴν μοναρχίαν.

Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἄγων δεινὸς τῆς παποσύνης πρὸς τοὺς ἐν συνόδῳ πατέρας ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῶν παπικῶν προνομίων. Τὸν ἄγωνα τοῦτον ἐπιχειρῶν νὰ ἱστορήσῃ ὁ συγγραφεὺς παρενέειρε ἐν τοῖς κεφαλαίοις α' καὶ β' σοφωτάτας πολιτικὰς σκέψεις.

Πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς συνοδικῆς διατάξεως ὁ Μαρτίνος Ε' συνεχάλει μὲν σύνοδον μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ ἐν Παπῇ τὸ 1423, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τὴν μετέθετεν εἰς Σιένην καὶ εἶτα τὴν διέλυεν ἄπρακτον.

Ἡ καταβολὴ τῆς κοινῆς γνώμης τὸν ἠνάγκασε νὰ προκηρύξῃ ἐτέραν συναχθησομένην ἐν Βασιλείᾳ τὸ 1431, ἀλλ' ὅτε αὕτη συνήρχετο, νέος πάπας ἔθυνε τὸ πηδάλιον τῆς ἐκκλησίας, ὁ Εὐγένιος Δ' τοῦ Μαρτίνου τελευταίαντος ἐξ ἀποπληξίας τὴν 19 φεβρουαρίου 1431.

Καὶ ἀπεπειράθη μὲν καὶ οὗτος νὰ διαλύσῃ τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον μόλις ἀρξαμένην τῶν ἔργων αὐτῆς διὰ τεχνάσματος ὃ θέλομεν ἰδῇ κατωτέρω, ἀλλ' οἱ πατέρες δὲν ὑπήκουσαν εἰς τὰς παπικὰς διαταγὰς, οὐδὲ ἐφοβήθησαν τοὺς ἀφορισμούς του· ὑποστηρίζόμενοι δὲ ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῶν ἰσχυρῶν τῆς Δύσεως ἡγεμόνων, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ καὶ ταπεινωθῇ ἐνώπιον τῆς θελήσεώς των, ἐπιτρέπων τὴν ἀκώλυτον ἐξακολούθησιν τῶν ἔργων τῆς νομίμως συγκαροτημένης συνόδου.

Σειρὰ τότε ψηφισμάτων μετέβαλλε τὸν πάπαν τὸν ἄχρι τοῦδε ἀπόλυτον μονάρχην καὶ ἐπίγειον θεὸν, εἰς συνταγματικὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἐνῷ μὴ δυνάμενος ὁ πάπας ν' ἄρῃ τὸν ἄγωνα πρὸς τὴν σύνοδον ὑποστηριζομένην

ισχυρῶς ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, ὑπεχώρει καὶ ὑπέκυπτε, δὲν ἐπαύετο βουλευόμενος πῶς τὴν κοινὴν ταύτην γνώμην ἡδύνατο νὰ μεταστρέψῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ τὸ μέσον πρὸς τοῦτο παρέσχεν αὐτῷ ἐπὶ τέλους ἡ μετὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐπιδιωκομένη ἔνωσις ἣτις, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἑλλην πάπας εἶχεν ἀναβῆ εἰς τὴν ἑδρὰν τοῦ ἁγίου Πέτρου, εἶχε καταστῇ ἡ κυριεύουσα ἰδέα τοῦ αἰῶνος.

Τὸ μέσον δὲ τοῦτο εἶχε μετέλθῃ ὁ Εὐγένιος πρὸς πράγματῶσιν τοῦ σχεδίου του τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1431. Ὅτε ἐνώπιον αὐτοῦ, διαδεξαμένου τὸν Μαρτίνον, ἐνεφανίσθησαν πρεσβευταὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου ὅπως ἐξακολουθήσωσι τὰς πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν προπαρασκευαστικὰς διαπραγματεύσεις, αἵτινες ὑφίσταντο ἐκκρεμεῖς ἐπὶ τοῦ προκατόχου του μεταξὺ τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς παπικῆς αὐλῆς, ὁ Εὐγένιος, ὅστις ἤδη ἐβουλεύετο νὰ μεταστήσῃ τὴν σύνοδον ἀπὸ Βασιλείας εἰς Ἰταλίαν, εἶδεν ἀμέσως ὁποῖαν εὐλογον καὶ περιφανῇ ἀφορμὴν παρεῖχεν αὐτῷ πρὸς τοῦτο ἡ δημοφιλὴς ὑπόθεσις τῆς ἐνώσεως. Ἐσπευσε λοιπὸν νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἀπὸ 18 δεκεμβρίου 1431 περιβόητον βούλλαν, δι' ἧς παριστάνων ὅτι ἡ μετὰ τῶν γραικῶν συμφωνία κατηρτίσθη ἤδη, ὅτι πρὸς διευκόλυνσιν τῆς μεταβάσεως αὐτῶν ὠρίσθη ὡς κατάλληλος ἡ πόλις τῆς Βονωνίας, ὅτι δὲν ὑπάρχει ὑπόθεσις σπουδαιότερα τῇ Χριστιανικῇ πολιτείᾳ τοῦ νὰ ἴδῃ τὴν γραικικὴν ἐκκλησίαν ἐπανερχομένην εἰς τοὺς κόλπους τῆς ῥωμαϊκῆς καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι δύο οἰκουμενικαὶ σύνοδοι δὲν δύνανται νὰ συνυπάρχωσιν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, διέλυε τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον καὶ προσεκάλει τοὺς πατέρας νὰ συνέλθωσι μετὰ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος εἰς Βονωνίαν.

Εἶδομεν ἤδη ὅτι ἡ πρώτη αὕτη ἀπόπειρα τοῦ Εὐγενίου ἀπέτυχε παντελῶς.

Ἡ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος, ἣτις ἀμέσως κατενόησεν ὅτι ἡ γραικικὴ ὑπόθεσις ἦν κενὴ πρόφασις ὅπως ματαιωθῇ τὸ ἔργον τῆς, ὑπεδέξατο διὰ γελῶτων τὴν παπικὴν βούλλαν.

Ἡ πρώτη αὕτη ἀποτυχία τοῦ τεχνάσματος δὲν ἀπῆλπισε τὸν Εὐγένιον ὅστις ἐκαρδόκει τὸν εὐθετον καιρὸν πρὸς ἐπανάληψιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀποτυχούσα ἀπόπειρα ἠνέφξε ἅμα καὶ τῶν συνοδικῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀποκαλύψασα αὐτοῖς ὅτι ἐκ τῶν γραικῶν ἡδύνατό ποτε νὰ προέλθῃ κίνδυνος καὶ τροπὴ τῶν κατὰ τὴν Δύσιν πραγμάτων. Τούντεῦθεν δὲ στρεφόμενης τῆς προσοχῆς καὶ τῶν συνοδικῶν καὶ τοῦ πάπα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἄρχονται αἱ πρὸς τὴν βυζαντινὴν αὐλὴν, παράλληλοι ἐκατέρων διαπραγματεύσεις, δι' ὧν πειρῶνται νὰ κερδήσωσιν ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν συμμαχίαν αὐτῆς, πρεσβεῖαι δὲ πέμπονται εἰς Κωνσταντινούπολιν παρὰ τε τοῦ πάπα καὶ τῆς συνόδου, ὧν ἕκαστα ἐντολὴν ἔχει νὰ ἐνεργήσῃ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀντιθέτου μερίδος. Τὸ Βυζάντιον ἐτέρωθεν ἀποστέλλει πρέσβεις πρὸς τε τὴν σύνοδον καὶ τὸν πάπαν ὅπως γίνωνται διαπραγματεύσεις καὶ μετὰ τῶν δύο τούτων δυνάμεων τῆς Δύσεως ἕως ἂν φανῇ ποτέρᾳ ἐμελλεν ὀριστικῶς νὰ ὑπερισχύσῃ.

Καὶ ἡ σύνοδος συνησθάνετο πόσον ἤθελεν αὐξήσῃ ἡ σημασία καὶ ἡ δόξα αὐτῆς, ἂν οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος προσήρχοντο εἰς αὐτὴν καὶ ἂν μετὰ τὴν συμβιβαστικὴν λύσιν τοῦ οὐσσιτικοῦ σχίσματος κατωρθοῦτο ἡ μετὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ποθεινοτάτη ἔνωσις, καὶ ὁ Εὐγένιος κατενόει ὅτι ἡ παποσύνη καίριον τραῦμα ἤθελε λάβῃ ἂν εἰς τὴν ἡδὴ οὐ σμικρὰν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ ἐν Βασιλείᾳ γεραροῦ συνεδρίου προσετίθετο τὸ κύρος τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἂν οἱ πατέρες τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας προσερχόμενοι εἰς Βασιλείαν προσέθετον τὸν ὄγκον καὶ τὴν ὑπόληψιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν αὐτόθι σύνοδον καθιστάντες αὐτὴν ὄντως οἰκουμένην. Τὸ ζήτημα ἦν λοιπὸν πρὸς ἑκατέραν τῶν ἀντιπάλων μερίδων ζήτημα ἀληθῶς ζωῆς ἢ θανάτου.

Μὴ δυνάμενοι νὰ παρκαλουθήσωμεν, χωρὶς νὰ ὑπερεκτείνωμεν τὰ ὅρια τῆς συνόψεως ταύτης, τὴν χρονίαν καὶ λίαν περίπλοκον πορείαν τῶν ἀντιθέτων διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου, τοῦ πάπα (καὶ τῆς συνόδου) σπεύδομεν πρὸς τὴν εἰμαρμένην λύσιν τοῦ μεγάλου δράματος καθ' ἣν ἡ παποσύνη αἶρει τέλος ὀριστικὸν θρίαμβον κατὰ τῶν πολεμίων τῆς ἐπὶ ζημίᾳ ἀνυπολογίστῳ σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ ἰδίως πρὸς ὄλεθρον τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

Ὁ ἀναγνώστης ἀπέναντι τῶν δολίων καὶ αἰσχυρῶν μηχανημάτων ὅσα μετέλθεν ὁ πάπας ἰδίως διὰ τοῦ πιστοῦ γραμματέως του, τοῦ πανουργοτάτου Χριστοφόρου Γαρατώνη, ἀξίου αὐτοῦ ὑπηρέτου, ὅπως πρὸς ἑαυτὸν προσελκύσῃ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου καὶ τὸν πατριάρχην, καταλαμβάνεται, εἰς οἰανδήποτε ἐθνότητα ἢ οἰονδήποτε θρήσκειον καὶ ἂν ἀνήκῃ, ὑπὸ σφοδρᾶς ἀγανακτήσεως ἀφ' ἑτέρου ἀπέναντι τῆς κούφότητος καὶ ἀσθενείας μεθ' ἧς ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, οἱ μεγιστάνες τοῦ κράτους καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐπολιτεύθησαν καὶ διεζήγαγον, παρὰ τοὺς ἐντίμους ἀγῶνας καὶ τὰς εἰλικρινεῖς προσπάθειας τοῦ σοφοῦ καὶ ἐναρέτου ἀπεσταλμένου τῶν ἐν βασιλείᾳ πατέρων Ἰωάννου Ῥαουσαίου, τὰς διαπραγματεύσεις περὶ ὑποθέσεως ἐξ ἧς ἤρτητο ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ ὑπαρξὶς αὐτῆς τοῦ κράτους, ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης ἰδίως καταλαμβάνεται ὑπὸ μυχίου καὶ ἀφάτου ἔλγους. Ἀπὸ τῆς ψήφου τῶν ἐλλήνων ἐκρέματο ἡδὴ ἡ τύχη τῶν δύο μερίδων αἵτινες ἐχώριζον τὴν Δύσιν, ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ ὑπαρξὶς τῆς συνόδου ἀγωνιζομένης τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς βελτιώσεως τῶν πραγμάτων τῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁ ἄδικος θρίαμβος τῆς παποσύνης ἐπιδιωκούσης παντὶ σθένει καὶ διὰ παντός μέσου ν' ἀποκαταστήσῃ ἀκεραίαν τὴν κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῆς.

Καὶ τὸ πολιτικὸν συμφέρον τοῦ κράτους καὶ τὸ συμφέρον τῆς χριστιανοσύνης τὴν αὐτὴν ἐδείκνυσαν σαφῶς ὁδὸν εἰς τοὺς ἐν Βυζαντίῳ ὤφειλον οὗτοι νὰ προτιμήσωσι τὴν ὑγιᾶ μερίδα τῶν ἐν Βασιλείᾳ πατέρων, ὡφείλον ἀδιστακτικῶς ν' ἀκολουθή-

σωσι τοὺς ἐκ Βασιλείας πεμφθέντας πρέσβεις. Ἄν τὸ Βυζάντιον ἐξετίμα τότε ὀρθῶς τὸ ἄκρως σπουδαῖον καὶ πάνυ κρίσιμον τῶν περιστάσεων, τὰ πράγματα τοῦ κόσμου ἤθελον βεβαίως τραπῇ ἄλλοιαν πορείαν. Καὶ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἡ τύχη καὶ ἡ τοῦ λοιποῦ χριστιανικοῦ κόσμου θ' ἀπέβαινε πολλῷ κρείσσων τὸ σχίσμα δὲν θὰ διαιωνίζετο, ἐκτραχυνόμενον μάλιστα, οἱ δὲ Ἕλληνες, καὶ ὑποκύπτοντες εἰς τὸν ὁθωμανικὸν ζυγόν, δὲν ἤθελον ἐγκαταλειφθῇ παρὰ τῶν δυτικῶν ὡς σχισματικοὶ θεωρούμενοι ἄξιοι τῆς τύχης τῶν ἡμετέρων ἡμετέρων τῆς ἐκκλησίας, βαθμηδὸν τελουμένη διὰ τῶν περιοδικῶς συνερχομένων γενικῶν συνόδων, ἤθελε προλάβῃ τὸ ἔργον τοῦ Λουθήρου, τὸν διχασμὸν τῆς Δύσεως καὶ τοὺς αἱματηροτάτους θρησκευτικούς πολέμους τοὺς ἐπὶ ὅλους αἰῶνας κωλύσαντας τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐθνῶν τῆς Εὐρώπης καὶ διευκολύναντας τὴν πρόοδον τῶν ὁθωμανῶν.

Ἀλλὰ, ἐπιλέγει προσφυῶς ὁ συγγραφεὺς, μωραίνει ὁ Θεὸς ὃν βούλεται ἀπολέσαι. Τῇ 27ῃ Νοεμβρίου 1437 ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ μετὰ τῆς πολυαριθμοῦ ἀκολουθίας τῶν ἀπέπλεον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τῶν παπικῶν πλοίων καὶ ἀφικνοῦντο εἰς Βενετίαν τῇ 8 φεβρουαρίου 1438.

Καὶ ἐπεφυλάξατο μὲν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ μὴ ἀκολουθήσῃ τῷ πάπῃ ἂν μὴ συμβιβασθῇ ἡ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς συνόδου διαφωνία, ἀλλ' ἡ εἰρήνη αὕτη μετὰ τὰ νέα μέτρα, εἰς ὅτε Εὐγένιος καὶ ἡ σύνοδος προέβησαν κατ' ἀλλήλων, ἀπέβαιναν εἴπερ ποτὲ ἀκατόρθωτος· διότι ὁ μὲν πάπας εἶχε διατάξῃ ὀριστικῶς τὴν μετάρθεσιν τῆς συνόδου ἐκ Βασιλείας εἰς Φερράραν, ἡ δὲ σύνοδος εἶχε κηρύξῃ ἄκυρον τὴν διάταξιν ταύτην, ἀπειλοῦσα τὴν καθαίρεσιν τοῦ πάπα ἀπειθοῦντος.

Ὁ Εὐγένιος ἐν τούτοις διὰ τῶν εἰς Ἑνετίαν ἀπεσταλμένων του διεβεβαίου τοὺς Ἕλληνας ὅτι, μεταβαίνοντες εἰς Φερράραν, θὰ εὕρισκον ἐκεῖ τοὺς πλείστους τῶν πρώην ἐν Βασιλείᾳ συνεδριάζοντων πατέρων καὶ τοὺς πρέσβεις τῶν μεγάλων τῆς Δύσεως ἡγεμόνων, καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 1438 ἔτους εἰσῆρχοντο εἰς τὴν ἐν Φερράρᾳ σύνοδον, οὕτω δ' ἐξεπληροῦτο ὁ σκοπὸς ὁ παρὰ τοῦ Εὐγενίου Δ'. μετὰ τῶς αὐτῆς τέχνης καὶ ἀκαμάτου ἐπιμονῆς ἐπιδιωχθεῖς.

Καὶ δὲν εὕρισκον μὲν ἐν Φερράρᾳ τὸ προσδοκώμενον πλῆθος πατέρων, καὶ ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης μόνος ὁ δούξ τῆς Βουργουνδίας διὰ πρεσβείας ἐκεῖ ἐξεπροσωπεῖτο, ἀλλ' οὐκ ἦν πλέον καιρὸς εἰς μεταμέλειαν καὶ ἀποχώρησιν· εἶχον ἤδη ἐμπέσῃ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου τεχνηέντως στηθεῖσαν παγίδα πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του, ὅπερ συνίστατο εἰς τοῦτο, ν' ἀναγνωρισθῇ οὗτος διὰ τῆς συναίνεσεως καὶ συνυπογραφῆς τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ἀπόλυτος μονάρχης τῆς καθόλου ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τοῦτο ὡς δόγμα καὶ εἰς τοὺς δυσηγίους κληρικούς τῆς δύσεως οἵτινες ἤθελον ν' ἀποτινάξωσι τὸν ζυγὸν αὐτοῦ.

Εἰς τῶν λόγων οἵτινες εἶχον πείσῃ τοὺς Ἕλληνας ν' ἀκολου-

θήσωσι τῇ μερίδι τοῦ Εὐγενίου ἦν ἡ ἀβασάνιστος πίστις αὐτῶν εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ τὰ πλούτη αὐτοῦ παρ' οὗ προσεδόκων τὴν σωτηρίαν τῶν. Ἡ παποσύνη, ἧς ἡ ἰσχὺς ἦν ἤδη παρηκμακυῖα κατὰ τὴν ἐσπερίαν εὐρώπην, παρίστατο ἔτι εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ἀνατολικῶν οἷαν ἐγίνωσκον αὐτὴν οἱ πρόγονοι αὐτῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας, δυναμένη δι' ἐνὸς νεύματος νὰ συντάξῃ πάλιν τὰ ἔθνη εἰς σταυροφορίαν κατὰ τῶν ὁθωμανῶν.

Ἄλλ' ἡ πίστις αὕτη ἔμελλε ν' ἀποβῇ φρούρη. Μετὰ ἐννεάμηνον ἐν Φερράρᾳ διατριβὴν ὁ Εὐγένιος ὡμολόγει εἰς τὸν Παλαιολόγον ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγγυηθῇ περαιτέρω τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, διότι ἡ Βονωνία καὶ ἄλλαι πόλεις τοῦ κράτους εἶχον στασιάσῃ, βοηθούμεναι παρὰ τῶν στρατῶν τοῦ δουκὸς τῶν Μεδιολάνων, ἡδὴ δὲ ἡπειλεῖτο αὕτη ἡ πόλις τῆς Φερράρας, ὅτι προσέτι δὲν εἶχε πλέον χρήματα πρὸς συντήρησιν τῶν Ἑλλήνων, ἐπειδὴ δὲ ἡ Φλωρεντία προσεφέρετο νὰ καταβάλλῃ τὰς δαπάνας ἂν ἡ σύνοδος μετετίθετο ἐκεῖ, ἦν ἀνάγκη νὰ ἐνδῶσωσιν εἰς τοῦτο.

Ἐκόντες ἄκοντες ἑσπερῶν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐν ὥρᾳ χειμῶνος διῆλθον ἑφιπποὶ τὰ χιονοσκεπῇ Ἀπέννινᾳ ὄρη καὶ κατὰ φεβρουάριον τοῦ 1439 μετῴκίζοντο εἰς Φλωρεντίαν.

Ἐκεῖ τὰ πράγματα ἔσπευδον πρὸς τὴν ὀριστικὴν λύσιν. Οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπηυδῆκότες καὶ ἀπηλπισμένοι, ἡπείγοντο νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα, ὁ δὲ Εὐγένιος κηρυχθεὶς σιμωνιακός, ἐπίορκος, σχισματικὸς καὶ αἵρετικὸς καὶ καθαίρεθεις ὑπὸ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου, ἐξακοντιζούσης οὕτω κατ' αὐτοῦ τὰ τελευταῖα βέλη, εἶχεν ἀνάγκη ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν σφοδρὰν ταύτην ἐπίθεσιν ὡς θυρεὸν τὸ ἔργον τῆς συντελεσθείσης ἐνώσεως καὶ τὴν παρὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀναγνώρισιν καὶ καθομολόγησιν τῆς ἀπολύτου παπικῆς ἐξουσίας. Τοῦτο δὴ καὶ ἐγένετο διὰ τῆς κατὰ τὴν 6 Ἰουλίου 1439 ὑπογραφῆς τοῦ περιβοήτου ὅρου, καθ' ὃν Ἀνατολὴ καὶ Δύσις ἐν οἰκουμένικῃ συνόδῳ δῆθεν συνηγμέναι ὡμολόγουν «τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν καθέδραν καὶ τὸν ῥωμαϊκὸν ἀρχιερεὶς εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ πρωτεῖον κατέχειν, αὐτὸν τε τὸν ῥωμαϊκὸν ἀρχιερεὶς διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίτου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων καὶ ἀληθῆ τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν πατέρα καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν, καὶ αὐτῷ ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τοῦ ποιμαίνειν καὶ διευθύνειν καὶ κυβερνᾶν τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πλήρη ἐξουσίαν παραδεδοῦσθαι, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι διαλαμβάνεται».

Τὸ τραῦμα ὅπερ ἔλαβεν ἐκ Φλωρεντίας ἡ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος ἦν θανάσιμον· ἀπεγυμνοῦτο αὕτη τοιοῦτοτρόπως παντὸς ἡθικοῦ κύρους ὅπως τελεσφόρως ἐξακολουθήσῃ τὸ δυσχερὲς ἔργον τῆς ἀναμορφώσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀκράτου μοναρχίας τοῦ ἐν Ῥώμῃ ἄκρου ἀρχιερέως καὶ ἡ κοινὴ γνώμη καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης

κλίναντες τούντεῦθεν ὑπὲρ τοῦ τὸ μέγα καὶ περιφανὲς κατόρθωμα τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἐνώσεως συντελέσαντος, ἐγκατέλιπον αὐτήν.

Οὕτως ἔγνω ἡ παποσύνη νὰ διασώσῃ ἐκ τοῦ δεινοῦ σάλου τοῦ μακροχρονίου δυτικοῦ σχίσματος πλήρη καὶ ἀπαρμειώτα τὰ ἑαυτῆς προνόμια, ἐλάχιστον δὲ διέφερεν αὐτῇ ἂν ἡ ἐνωσις, ὡς ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐξεδιάσθη, ἐναυάγησε τέλεον ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀνατολικῶν καὶ τῶν σλαυικῶν λαῶν.

Τοιοῦτον ἐν συνόψει τὸ σοφὸν πόνημα τοῦ πρώην ἐξόχου καθηγητοῦ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, διαπρεποῦς δὲ διπλωμάτου καὶ νῦν συνετοῦ καὶ ἐμπείρου διοικητοῦ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, τοῦ ἀληθῶς λαμπρύναντος τὰ ἀξιώματα ἅπερ ἀλλεπαλλήλως περιεβλήθη τόσον ἐπαξίως.

Ἡμεῖς δὲ, οὐδὲν ἄλλο προθέμενοι ἢ νὰ παράσχωμεν εἰς τοὺς πολυπληθεῖς ἀναγνώστας τοῦ καλοῦ Ἀπόλλωνος εἰκόνα μικρογραφικὴν μὲν, ἀλλ' ἀκριβῆ, ἔργου δοκιμωτάτου, λαμπροῦ μνημείου τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἀποτίθεμεν τὸν κάλαμον, ἀπονέμοντες μὲν τῷ κλεινῷ συγγραφεῖ τὸν ὀφειλόμενον φόρον βαθυτάτου σεβασμοῦ, εὐχόμενοι δὲ ἵνα καὶ δι' ἄλλων ἐτι ἔργων πλουτίσῃ καὶ λαμπρύνῃ τὴν ἐθνικὴν φιλολογίαν. (τέλος)

Δ. ΠΕΤΡΙΓΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΕΙΣ ΜΟΣΧΑΝ

ΤΑΣΕΙΔΙΟΝ ΕΝΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ

ὑπὸ Α. Ν. ΣΒΟΡΟΝΟΥ.

(Συνεχ. ἴδε προηγούμε. φύλλον)

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εὐρίσκετο ἐν Ῥώμῃ πτωχὴ Ἑλληνὶς ταλαιπωρουμένη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πάπα Παύλου τοῦ II. Ἦτο ἡ τελευταία τῶν Παλαιολόγων, Σοφία ἡ Βυζαντίς. Ὁ τῆς Μόσχας μέγας δούξ, ἐν ἡλικίᾳ ἤδη ὢν ὅπως συγγενεὺς μετὰ τινος τῶν πλησιοχώρων πριγκήπων ἢ δυνάμενος, ὡς οἱ προκατόχοί του, νὰ ἐκλέξῃ μετὰ τῶν τριακοσίων ὠραιωτάτων παρθένων τῆς Ῥωσσίας, τῶν συνηγμένων ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ νέου Ἀσσυέρου, διέταξε νὰ τῷ ἐξαποστείλῃσιν τὴν ἐξόριστον ταύτην τὴν ὁποίαν ἐνυμφεύθηκατὰ προτίμησιν πάσης ἄλλης. Αὕτη τῷ ἐκόμισεν ὡς προῖκα τὸν αὐτοκρατορικὸν ἀετὸν, τὸν ὁποῖον ἐπέθηκεν πάραυτα ἐπὶ τοῦ διαδήματός του εὐλογώτερον τοῦ πατριάρχου τοῦ Φαναρίου. Εἶναι γνωστὸν πῶς ἡ ἱστορία ἐξετίμησε τὴν ιδεώδη ταύτην προῖκα.—Βεβαίως, δὲν ἦσαν μέτρια πνεύματα οἱ μονάρχαι ἐκεῖνοι οἱ σπεύροντες οὕτω τὸν σπὸρον τῶν μεγάλων σχεδίων τοῦ μέλλοντος. Βλέπει τις συχνάκις ἐν τῷ ἀγίῳ Μιχαὴλ Ἀρχαγγέλῳ τοῦ Κρεμλίνου (τὸν ἅγιον Διονύσιον τῶν πριγκίπων τῆς Μόσχας) χωρικοὺς ἀσπαζομένους εὐλαβῶς τὸν ἐλάτινον σαρκοφάγον, ἐνθα ἀναπαύεται ὁ τρομερὸς Τσάρος δ

προξενήσας εἰς τοὺς πατέρας τῶν τοσοῦτον ἰδρωτὰ αἵματος. Ἐν τῇ ἀσυνειδήτῳ ταύτῃ εὐλαβείᾳ, ὁ φιλόσοφος ἀνακαλύπτει ὁμιχλῶδες ἐνστικτὸν τῆς δικαιοσύνης τοῦ λαοῦ. λέγει καθ' ἑαυτὸν, ὅτι ἐνώπιον τῆς ἱστορίας τὸ σέβας τῶν πτωχῶν τούτων ἀνθρώπων ἔχει δίκαιον ἀπέναντι τῶν ἀρῶν τῶν προγόνων τῶν.

Εἶναι γνωστὸν πῶς ἐν ταῖς Ῥωμαλαίαις ταύταις βασιλικαῖς γενεαῖς, τὸ αἷμα ἐξαντλεῖται καὶ στεριεῖ ἀκαριαίως. Ὁ τρομερὸς εἶχε κτυπήσει διὰ τῆς λόγχης του ἐν στιγμῇ ὀργῆς, τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν του· ὅτε δὲ ἀπέθανε καὶ οὗτος κατὰ τὸ 1584, ἀφῆκεν ὡς διάδοχον καχεκτικὸν καὶ ἀνάπηρον τέκνον, τὸν Θεόδωρον Ἰβάνοβιτς, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἐπερατώθη ἡ ἱστορία ἣν διηγούμεθα. Ὁ Θεόδωρος ἦτο μοναχὸς πλανώμενος ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ὑπεξέφευγε δὲ λαθραίως ὅπως διέλθῃ τὰς ἡμέρας του μετὰ τῶν μοναχῶν ἐν τῇ Μονῇ τῶν θαυμάτων. Ἡ μεγίστη ἐνσυχολήσις του ἦτο νὰ ψάλλῃ ἐν τῷ χορῷ τὰς μακρὰς λειτουργίας, καὶ ἡ μεγίστη εὐχαρίστησις του ἦτο νὰ κρούῃ τοὺς κώδωνας μετὰ τῶν σκευοφυλάκων. Ἀνίκανος, πρῶτος, καὶ εὐσεβής, ὁμοιάζει πρὸς τινὰ τῶν ἡμετέρων τελευταίων Μεροβιγγιανῶν, ἀποπλανηθέντα ἐν τῷ XVI αἰῶνι τῆς Ρωσσίας. Εὐτυχῶς δ' ὅμως διὰ τὸ ἔργον τῶν πατέρων του κινδυνεῦον ἐν τοιαύταις χερσὶν εὐρέθη παρ' αὐτῷ αὐλάρχης ἐν ὅλῃ τῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως, ἣν ἡ ἡμετέρα ἱστορία ἀφιέρωσεν εἰς τὸν τίτλον τοῦτον, ὁ Βόρης Γοδουνώφ ὑπῆρξεν ὁ φίλος καὶ ὁ ὑπουργὸς Ἰβάν τοῦ IV, εἰς τῶν μόνων μεγάλων βογιάρων ὧν τινων ἐφείσατο ὑπεσκέλισε τὸν ἀσθενῆ υἱὸν τοῦ κυρίου του νυμφεύσας αὐτὸν μετὰ τῆς ἀδελφῆς του Εἰρήνης, καὶ ἐνήσκησεν ἐπὶ δεκατέσσαρα ἔτη τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Θεοδώρου, ἐπιφυλλαττόμενος νὰ περιβληθῇ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ στέμμα τῶν Μονομάχων. Ἡ ἱστορία κατέλιπεν ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ Βόρης κηλὶδα αἵματος, καὶ ἡ Ῥωσσία οὐδέποτε τῷ ἐσυγχώρησε τὸν μυστηριώδη φόνον τοῦ μικροῦ Δημητρίου, τελευταίου βλαστοῦ τῶν Ἰβάν, τοῦ φράττοντος εἰς τὴν φιλοδοξίαν του τὰς βαθμίδας τοῦ θρόνου. Ἐν τούτοις ὁ ὑπουργὸς ἐξηκολούθησε διὰ κραταιὰς χεῖρὸς τὸ ἔργον τῶν μεγάλων Τσάρων, συνεκράτησε τὴν Πολωνίαν καὶ Σουηδίαν, ἐξησθένισε παντελῶς τοὺς Ταρτάρους, καὶ ἐταπείνωσε τὴν συνταρασσομένην ἀριστοκρατίαν· αἱ στρατιαί του ἐπεφάνησαν ἐν Περσίᾳ, οἱ δὲ ἀρχιτέκτονες του ἀνωκοδόμησαν τὴν πυρποληθεῖσαν Μόσχαν. Δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν διὰ τῶν εἰρηνικῶν ιδεῶν ἡμῶν τοῦ κανονικοῦ δικαίου τὸ δαιμόνιον τοῦτο πνεῦμα τοῦ XVI αἰῶνος, τὸ κρυφίνον ἢ βίαιον ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, καὶ τὸ ὁποῖον ἀναπαρίστα ἐν τῇ ψυχῇ τῶν Βοργιῶν καὶ τῶν Φαρνέζων τὸν Μακιαβέλην καὶ Ὀλιβαρές, τὸν Φίλιππον τὸν II, καὶ τὸν Κάρολον τὸν IX. Οὐχὶ βεβαίως εἰς τὸν Μοσχοβιτικὸν πολιτισμὸν, μόλις τὴν προτεραιάν ἐξελθόντα τῆς βαρβαρότητος, καὶ ἀποτελούμενον κατὰ τὰ δύο τρίτα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν Ταρτάρων καὶ τῶν Βυζαντινῶν, ὀφείλομεν νὰ ἀναμένωμεν νὰ ἴδωμεν μετριαζομένας τὰς τερατώδεις φύσεις τῆς ἐποχῆς ταύ-